

KATILIM BANKALARI VE KREDİ ÜRÜNLERİ

Turgay GEÇER

Doç. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri
Fakültesi, Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi

turgaygecer@sehir.edu.tr

Özet

Faizsiz bankacılığın bir yansıması olan katılım bankaları (özel finans kurumları), Türkiye’de 1985 yılından bu yana faaliyet göstermektedir. Bu süre zarfında, Katılım bankalarının bankacılık sektöründen aldığı pay %5,55’e kadar ulaşmıştır. Katılım bankalarının temel fon kaynakları katılma hesapları ve özel cari hesaplardır. Katılım bankalarının kredi ürünleri oldukça sınırlıdır ve temel olarak dört tür kredi ürünü söz konusudur, bunlar; murabaha, icara, mudaraba ve muşaraka kredileridir. Ancak, katılım bankaları toplam kredilerinin %98,33’ü murabaha ve icara (murabaha benzeri) kredilerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankaları, Murabaha, İcara

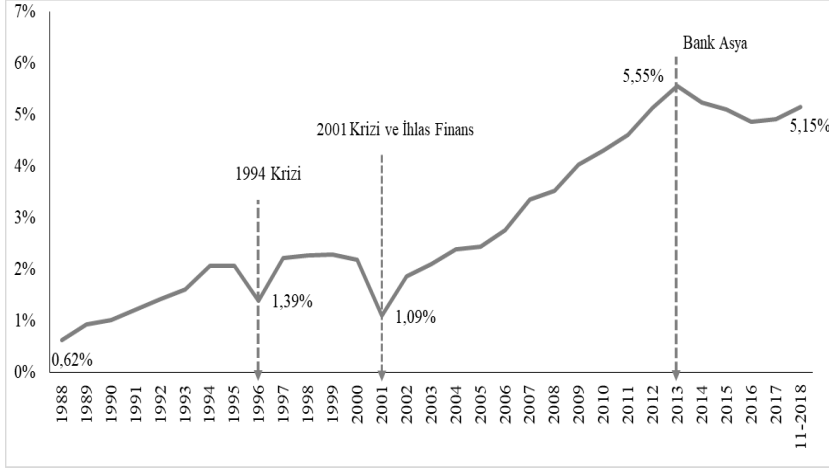
Abstract

Participation banks (special finance houses) operate in Turkey since 1985 as a reflection of interest-free banking. Within this period, the share of participation banks in banking sector reached up to 5.55%. participation banks’ main resources of fund are ‘participation accounts’ and special current accounts. Participation banks have a limited number of credit products and basically four types of credits, those are modaraba, ijara, modoraba and mosharaka credits. But, 98.33% of participation banks’ total credits consist of morabaha and ijara (morabaha-like) credits.

Keywords: Participation Banks, Morabaha, İjara

Bankaları üzerindeki 'büyüme baskısı' yadsınamaz. Bu büyüme baskısına rağmen, katılım bankalarının Türk bankacılık sektöründen aldığı pay beklentileri pek karşılayamamıştır.

Grafik 1: Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Payı

Katılım bankalarının bu beklentileri karşılayamama nedenlerinden birinin Türk Bankacılık sektörünün oligopolistik yapısı olduğu göz ardı edilmemelidir. Türk bankacılık sektöründe en büyük 10 konvansiyonel bankanın aktif toplamaları sektörün yaklaşık %85,18'sini (TBB 2018) oluşturmaktadır. Konvansiyonel bankalara kıyasla; sınırlı özkaynak, fon kaynağı ve kredi imkânı gibi dezavantajlara sahip Katılım Bankalarının, bu şartlar altında %15- %20 düzeyinde bir pazar payına ulaşması oldukça güçtür. Katılım Bankaları için 'büyüme' hedefi yerine, daha etkin, verimli ve kârlı faaliyet göstermeleri, yani daha da 'gelişmeleri' için yeni hedef ve stratejiler belirlemek daha rasyonel olabilir.

'Katılım bankacılığı bu kadar hızlı gelişme gösterirken bu bankaların müşterilerine sunduğu fon kullandırma ürünlerinin çeşitliliği oldukça azdır. Katılım bankaları, müşterilerinin finansman talebini % 93 oranında murabaha yöntemini kullanarak gidermekte, ortaklığa dayalı mudarebe, muşaraka ürünlerini çok az kullanmakta, selem ve istisna' gibi sözleşmeler ise hiç kullanmamaktadır. Katılım

bankalarının müşterilerine finansman sağlamada murabaha yöntemini bu kadar yüksek oranda kullanması eleştirilmekte ve bu bankaların konvansiyonel bankalardan farklı olmadığı algısına yol açmaktadır.’ (Ülev vd. 2018: 10)

Murabaha Kredileri

Katılım bankasının temel kredilendirme enstrümanı (genel finansman, kurumsal/bireysel finansman desteği) murabaha kredisidir. *‘Alım satım sözleşmelerinin peşin ya da vâdeli olabilmesi ve peşin fiyat ile vâdeli fiyat arasında fark bulunabilmesi mümkün olduğundan murabaha akdi, peşin alınan bir malın vade farkıyla vâdeli satımı şeklinde de gerçekleşebilir.’ (Altepe 2018: 116)*

Kasım 2018 itibariye murabaha kredileri, Katılım Bankaları toplam kredilerin yaklaşık %94,25’ini (BDDK 2018) oluşturmaktadır. Bu kredi kuruluşları, Katılım Bankasından ziyade ‘murabaha bankası’ görünümü arz etmektedir. Murabaha kredisinde kredi borçlusundan talep edilen vade farkı önceden belirlenmiştir. Kredi borçlusu, önceden belirlenmiş ‘anapara ve vade farkını’ ödemeyi taahhüt etmektedir. Tablo 1’de murabaha kredileri ile ilgili mevzuatta geçen kavramların karşılığı olduğu düşünülen terimler verilmiştir.

Tablo 1: Murabaha Kredileri

Klasik Terminoloji	Yasal Düzenlemeler Terminolojisi	Finansal Terminoloji
Murabaha	Kurumsal Finansman Desteği	Genel Finansman
	Bireysel Finansman Desteği	

İcara Kredileri

Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanununun 3. maddesi (ç) bendinde finansal kiralama *‘Bir finansal kiralama sözleşmesine dayalı olmak koşuluyla, bu Kanun veya ilgili mevzuatı uyarınca yetkilendirilen kiralayan tarafından finansman sağlamaya yönelik olarak bir malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devredilmesi, kiracıya kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden*

düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınması, kiralama süresinin malın ekonomik ömrünün yüzde sekseninden daha büyük bir bölümünü kapsamı veya finansal kiralama sözleşmesine göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin toplamının malın rayiç bedelinin yüzde doksanından daha büyük bir değeri oluşturması hâllerinden herhangi birini sağlayan kiralama işlemi' şeklinde tarif edilmektedir. Bununla birlikte Kanunun 3. maddesi (d) bendinde kiralayan '*Katılım Bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile finansal kiralama şirketleri*' olarak sıralanmaktadır, yani Katılım Bankasının icara kredisi (finansal kiralama kredisi) vermesine müsaade edilmiştir.

Kasım 2018 itibarıyla icara kredileri Katılım Bankaları toplam kredilerinin yaklaşık %4,08'ini (BDDK 2018) oluşturmaktadır. Finansal kiralama, enflasyonun düşük olduğu, yani kiralama ücretiyle finansman maliyeti arasında farkın yüksek olmadığı, gelişmiş ülkelerde yoğun şekilde kullanılan bir finansman yöntemidir. Finansal kiralamada asıl amaç, menkul veya gayrimenkulün kiralanması değil, 'kira ödüyormuş gibi' taksitle satın alınmasıdır. Bu nedenle Katılım Bankası icara kredilerinden 'kira' olarak 'vade farkı' talep etmektedir. Tablo 2'de icara kredileri ile ilgili mevzuatta geçen kavramların karşılığı olduğu düşünülen terimler verilmiştir.

Tablo 2: İcara Kredileri

Klasik Terminoloji	Yasal Düzenlemeler Terminolojisi	Finansal Terminoloji
İcara	Finansal Kiralama	Leasing
	Faaliyet Kiralaması	

Murabaha ve Murabaha Benzeri Kredilerin Fiyatlaması

Katılım Bankaları, murabaha ve murabaha benzeri (icara) kredilerinin fiyatlamasında kullandıkları formüller şu şekilde verilebilir. Tek ödemeli murabaha ve icara (murabaha benzeri) kredisi;

$$\text{Kredi} = \text{Anapara} \times (1 + \text{vade farkı})^{\frac{\text{vade}}{\text{nominal vade}}}$$

Örneğin bir Katılım Bankasından 1.000.000.-TL (anapara) tutarlı bir yatırım kredisi isteyen kurumsal kredi müşterisi, yıllık %30 vade farkı ve 2 yıl vade üzerinden 1.690.000.-TL ödeyecektir.

$$\text{Kredi} = 1.000.000 \times (1 + \%30)^2 = 1.690.000$$

Eşit tutarlı ve eşit aralıklı (taksitli) murabaha ve icara (murabaha benzeri) kredisi;

Kredi Taksiti = Anapara

$$\times \left[\frac{(1 + \text{vade farkı})^{\frac{\text{vade}}{\text{nominal vade}}} \times \text{vade farkı}}{(1 + \text{vade farkı})^{\frac{\text{vade}}{\text{nominal vade}}} - 1} \right]$$

Örneğin bir Katılım Bankasından 200.000.-TL (anapara) tutarlı bir konut almak isteyen bireysel kredi müşterisi, aylık %1,94 vade farkı ve 120 ay taksit sayısı üzerinden, aylık 4.309,62.-TL (120 için toplam 517.154,40.-TL) ödeyecektir.

$$\text{Kredi Taksiti} = 200.000 \times \left[\frac{(1 + \%1,94)^{\frac{120}{1}} \times \%1,94}{(1 + \%1,94)^{\frac{120}{1}} - 1} \right] = 4.309,62$$

Muşaraka Kredileri

En yalın haliyle müşaraka (sermaye ortaklığı), *'iki veya daha fazla sayıdaki ortaklardan her birinin belirli bir miktarda sermaye koyarak kurdukları ortaklık'* (AAOIFI 2012: 263) şeklinde tanımlanabilir. 5411 sayılı Kanununun 48. maddesi 2. fıkrasında *'... ile Katılım Bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal*

kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır' hükmüyle, kâr ve zarar ortaklık yatırımları ile ortak yatırımların katılım bankasının kullanılabilecekleri krediler arasında sayılmaktadır.

Tablo 3: Muşaraka Kredileri

Klasik Terminoloji	Yasal Düzenlemeler Terminolojisi	Finansal Terminoloji
Muşaraka	Kâr Zarar Ortaklığı Yatırımları	Proje Finansmanı
	Ortak Yatırımlar	Ortaklık

Tablo 3'te muşaraka kredileri ile ilgili mevzuatta geçen kavramların karşılığı olduğu düşünülen terimler verilmiştir. Muşaraka, teknik olarak Katılım Bankaları dışında da uygulama imkânı bulan ticari/finansal bir çözümdür. Tüm sermaye şirketleri bir tür muşaraka uygulamasıdır. Bununla birlikte adi ortaklıklar ile bir sözleşmeye dayalı proje/iş ortaklıkları modern muşaraka uygulamasına örnek olarak verilebilir. Katılım Bankalarının kredileri ürünleri analiz edildiğinde, muşaraka kredilerinin çok sınırlı tutarda olduğu görülmektedir. Kasım 2018 itibariyle muşaraka (kâr zarar ortaklığı yatırımları) kredilerinin Katılım Bankaları toplam kredileri içindeki payı yaklaşık %1,67 (BDDK 2018) civarındadır.

Katılım Bankalarının muşaraka kredilerinin düşük olduğu düzenleyici otoriteler, katılım bankaları ve akademisyenler tarafından da kabul edilmektedir. Bu düşük düzeyin gerekçeleri olarak şunlar sıralanmaktadır: *'Faizsiz bankacılık sisteminin teorik olarak temelini oluşturan ve özkaynak finansman yöntemleri olan mudarebe ve müşareke işlemleri Katılım Bankalarının bilançolarında oldukça sınırlı yer tutmaktadır. Mudarebe ve müşareke gibi özkaynak finansman yöntemlerine yatırım yapılmasının büyük riskler içermesi ve yatırım yapılan firmaların takibinin oldukça güç olması, Katılım Bankalarının söz konusu işlemlere mesafeli yaklaşmasına neden olmaktadır. Katılım Bankaları, mudarebe ve müşareke işlemlerinin taşıdığı risklerin yönetilmesindeki zorluklar nedeniyle bu ürünlerle ilgili olarak temkinli hareket etmektedir. Mudarebe ve müşareke*

işlemleri üç temel risk barındırmaktadır: Kredi riski, kaynak ve proje vadeleri arasındaki ciddi uyumsuzluk nedeniyle ortaya çıkan likidite riski, finanse edilen firmanın elde ettiği kârın kontrol edilmesindeki riskler’. (BDDK ve TKBB 2014: 35–36)

Mudaraba Kredileri

Mudaraba, ‘*tarafardan birinin (rabbü’l-mâl) koyduğu sermayeyi diğer tarafın (mudârib) emeği ile işletmesi sonucunda elde edilen kârı paylaşmak üzere kurdukları ortaklıktır*’ (AAOIFI 2012: 297) şeklinde tanımlanmaktadır. Mudaraba kredilerinde, Katılım Bankasının katılma hesapları veya diğer kaynakları, sermaye olarak koymasına karşın, diğer tarafın emek, bilgi, tecrübe gibi maddi olmayan bir değeri ileri sürmesiyle ortaya çıkan proje finansmanı ve ortaklık şeklinde tarif edilebilir. Tablo 4’te mudaraba kredileri ile ilgili mevzuatta geçen kavramların karşılığı olduğu düşünülen terimler verilmiştir.

Tablo 4: Mudaraba Kredisi

Klasik Terminoloji	Yasal Düzenlemeler Terminolojisi	Finansal Terminoloji
Muşaraka	Kâr Zarar Ortaklığı Yatırımları	Proje Finansmanı
	Ortak Yatırımlar	Ortaklık

Sonuç

Özel finans kurumlarının (katılım bankalarının) kurulmasına dair tarihsel süreç 1983 yılında başlamış ve ilk özel finans kuruluşu 1985 yılında faaliyete geçmiştir. Katılım bankaları, faizsiz bankacılığın özünü oluşturan kâr-zarar ortaklığı esasına dayalı finansal çözümlerin (muşaraka ve mudaraba) ülkemize kazandırılması amacıyla kurulmuş finansal yapılardır. Katılım bankalarının, kâr-zarar ortaklıklarından (muşaraka ve mudaraba) ziyade, ‘vade farkı geliri’ esasına dayalı murabaha ve icara (murabaha benzeri) kredileri daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Bu tercihin sonucunda, Özel Finans Kurumları konvansiyonel bankacılığa yakınlaşmış ve Katılım Bankalarına dönüşmüştür. Katılım bankalarının toplam kredi-lerinin %98,33’ü

murabaha ve murabaha benzeri (icara) kredilerinden oluşmaktadır. Bu nedenle, katılım bankaları 'murabaha bankası' olarak yeniden adlandırılabilir.

Kaynakça

- 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 01/11/2005 tarih ve 25983 sayılı mükerrer Resmî Gazete
- 83-7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 25/02/1984 tarih ve 18323 sayılı Resmî Gazete
- Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). (2012). *Finans Kuruluşları için Faizsiz Bankacılık Standartları*, (çev. M. Odabaşı ve İ.E. Aktepe). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Altepe, İ.E. (2018). *Katılım Finans*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, Yayın No: 9.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2014). *Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı*. Ankara: Çalıştay Raporu
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2018). Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim). <http://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> (erişim: 08.01.2019)
- Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu*, 13/12/2012 tarih ve 28496 sayılı Resmî Gazete
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2018). *Banka Bilgileri (Seçilmiş Tablolar, Konsolide Olmayan, Solo Banka)*. <https://www.tbb.org.tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>
- Ülev, S. vd. (2018). *Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, Yayın No: 8.